

opravdano, pošto je to socijalna grupacija koja ostavlja vjerojatno najviše svjedočanstava potrebnih za ovaj tip analize. No time se sakati odgovor na izvorno pitanje, pošto je baš ulazak masa u politiku omogućio da koncepcije, poput nacionalsocijalizma, iz Akademija (jer sve te ideje, dakako, imaju stariju teorijsku pozadinu) procure u povijesnu stvarnost. A europskog radnika, osobito npr. njemačkog, analogije francuske i ruske revolucije ne mogu osobito uzbuditi. Također razumljivo, ali na štetu uvjerljivost knjige jest i to što recepciju komunizma Furet prvenstveno prati na slučaju Francuske. Iako se ograđuje od praćenja komunističke ideje van Europe, s pravom vjerojatno smatrajući da je baš Europa njena domovina i glavni povijesni prostor, razumljivo je kako Francuska ne iscrpljuje sve europske značajke njene povijesti. No mimo ovih zamjerki knjiga uistinu zaslužuje da se uz nju ponovi još jedna klasična formulacija, ponovno s potrebom da joj ova knjiga svojom vrijednošću vrati sadržaj: "Prošlost jedne iluzije" je zasigurno značajan doprinos izučavanju problematike komunističke ideologije u dvadesetom stoljeću.

Lovro Kunčević

**ANALI ZAVODA ZA POVIJESNE
ZNANOSTI HRVATSKE AKADEMIJE
ZNANOSTI I UMJETNOSTI U
DUBROVNIKU**

SVEZAK XXXVII
ZAGREB - DUBROVNIK 1999.

Anali Zavoda za povijesne znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Dubrovniku, na 365 strana, i ovim izdanjem potvrđuju se kao naš vrlo renomirani povijesni časopis. Autori, s raznih znanstvenih institucija, donose devet izvornih znanstvenih članaka, a sama činjenica da su tematski vezani uglavnom za Dubrovnik, pokazuje da upravo dubrovačka povijest i dalje pruža nepresušno vrelo materijala za nove znanstvene radove.

U ovom broju autori raspravljaju o temama s raznih aspekata povijesti Dubrovnika. Niko Kapetanić, na temelju arhivskih podataka, raspravlja o podjeli zemlje u Vitaljini u 15. stoljeću (9-31). Dubrovnik je Konavle stjecao postepeno. Dio bosanskog velikaša Sandalja Hranica kupljen je 1419., a Pavlovićev dio 1426. godine. Dubrovačke vlasti odmah pristupaju podjeli zemlje svojoj vlasteli i manjem broju bogatijih građana. Sva konavoska zemlja podjeljena je na desetine. Tu podjelu autor proučava na temelju Dubrovačkog zemljišnika, tzv. Liber Rosso. Zemljišnik uglavnom spominje toponime koji se nalaze na granici desetina, a opisujući njihove granice, osim naziva naselja, susreću se i podaci kao što su imena ljudi, brda, rijeka, potoka, crkava, mlinova i putova. S obzirom na činjenicu da su se toponimi zadržali sve do danas, mogu se rekonstruirati tadašnja naselja, putovi itd. Autor spominje podatak o podjeli zemlje iz 1454., prilikom koje se prvi put spominje kao toponim i Prevlaka. Ujedno, navodeći i imena dubrovačke vlastele i građana, koji posjeduju zemlju na području Vitaljine, autor iscrpnom analizom, vrlo pouzdanog izvora, uspješno rekonstruirao stanje na krajnjem jugu Republike u 15. stoljeću.

U drugom članku (33-46), Žarko Muljačić analizira brošuru, odnosno, izvješće iz Dubrovnika o stanju u Osmanskom Carstvu iz 16. stoljeća. Izvjestitelj je nepoznat, a pismo je upućeno također anonimnom "predpostavljenom", kako se to apostrofiru u pismu. Izvješće je datirano u Dubrovniku 16. 11. 1531., a tiskano na nepoznatom mjestu u Italiji. Bilježi se nekoliko tema koje nagovještavaju slom Osmanskog Carstva; nebeski znakovi, slabosti i nesreće u samom osmanskom vrhu, kao i ratni porazi turskih vojnih snaga. Rasprava o prepoznavanju navedenih podataka u stvarnom povijesnom kontekstu i nije toliko bitna, koliko činjenica koja se nameće ovim člankom. Dubrovnik se i ovom epizodicom potvrđuje kao jedan od ključnih punktova između Istoka i Zapada, odakle su

u Europu odašiljana izvješća o Osmanlijama, bilo da je riječ o službenim dopisima Republike zapadnim vladama, ili o individualnoj korespondenciji.

Dubrovački humanistički historiograf Ludovik Crijević Tuberon, tema je znanstvenog članka Vlade Rezara (47-94). Autor, donoseći pregled Tuberonovog života, posebno je koncentriran na njegovo djelo. U najboljoj humanističkoj maniri napisana, *Comentaria de temporibus suis* opisuje događaje na jugoistoku Europe, od smrti Matijaša Korvina 1490., do izbora pape Hadrijana VI. 1522. godine. Po humanistički općeprihvaćenom Ciceronovom konceptu egzemplarne povijesti, Tuberon povijest, ne samo da faktografski poznaje nego je i filozofski razlučuje. U pisanju se očituje objektivnost, iznoseći pred čitatelja sve podatke do kojih je došao, približavajući se tako Herodotovu poimanju pisanja povijesti. Istovremeno, izražavajući težnju za moralnom obnovom katoličke crkve, ističe pokvarenost najviših slojeva katoličanstva. Važnost Tuberonovog djela očituje se u činjenici što predstavlja kvalitetan pomak u odnosu na srednjovjekovne kronike i anale, usmjeraujući hrvatsku historiografiju prema modernom dobu. Opisujući odlike Crijevićevog latiniteta, autor ističe utemeljenost njegovog izraza u izrazu klasičnih autora; osim Salustija, upotreba posebnih sintagmi i frazema, upućuje i na Livija, Cezara, Tacita i Kurcija. Da Tuberonovo djelo, stilski i sadržajno, predstavlja jedno od najznačajnijih primjera, ne samo hrvatskog, nego i europskog humanističkog latiniteta, govori i činjenica da je kroz povijest doživjelo nekoliko europskih izdanja. Značaj ovog članka ogleda se u činjenici što se predstavlja kao jedini noviji rad na ovu temu. Donoseći pregled, kako starijih tako i novijih spoznaja o životu i radu L. Crijevića, važno je istaći analizu i autorovo pripisivanje jednog rukopisa iz venecijanske Marcijane Tuberonovom peru.

U svom radu Nenad Vekarić analizira 185 slučajeva ubojstava među srodnicima, koja su

se dogodila u razdoblju od potresa 1667. do pada Republike 1806. godine (95-155). Vrlo iscrpna analiza je pokazala da, iako je svako ubojstvo slučaj za sebe, na zlodjelo utječe čitav niz činilaca, koji zapravo odražavaju cjelokupno društveno uređenje. Tako autor dolazi do, pomalo i logičnih, aksioma; broj zločina takve vrste u razdoblju beznađa raste, a u razdobljima nade opada, te, da je trend ubojstva obrnuto proporcionalan s trendom broja stanovnika. Pored neravnomjerne sezonske i spolne distribucije (veći broj takvih ubojstava događa se u zimskim mjesecima, dok broj muškaraca, u ukupnom broju zločinaca prevladava), autor utvrđuje korelaciju između broja ubojstava i opće klime u društvu, tipa obiteljske strukture, te položaja mjesta zločina u odnosu na granicu (seoski tip obiteljske strukture, zbog mnogoljudnosti, uvećao je mogućnost sukoba, dok se kod gradskog tipa očitovao veći broj čedomorstva. U graničnim područjima uočljiva je veća napetost nego u ostalim regijama). Autor još istražuje regionalnu distribuciju, te sredstva izvršenja ubojstva, prikazujući to na sebi vrlo svojstven, i već provjeren način; shematskim i grafičkim metodama. U svakom slučaju, ovo vrlo kvalitetno izvedeno istraživanje ide u prilog dubrovačkoj demografskoj historiografiji, dok se autor ponovno iskazuje kao ozbiljan znanstvenik.

U radu Zdravka Šundrice opisana je epizoda iz austrijsko-turskog rata iz 1737.-1739., (157-204), kad je Dubrovnik, još jedanput, bio primoran snažnije pokrenuti aparat obavještajne službe, te dokazati zavidnu visinu uspješnosti i obavještenosti. To je razdoblje opadanja snage Osmanlija, kada Austrija u ofenzivi pokušava osloboditi balkanska područja. Republika se tu postavlja gotovo stereotipno. Ovisno o ishodu situacije, pokazuje sposobnost laviranja među zaraćenim stranama, a neiscrpivim zalihama slatkorečivosti uvijek spretno opravda svoje stavove, te istovremeno surađuje s obje suprotstavljene strane, na kraju uvijek zaštićenih političkih i gospodarskih interesa.

Vesna Miović-Perić dubrovačko-osman-ske odnose promatra kroz djelovanje turskog emina na Pločama (205-215). Autorica razmatra djelovanje neslužbenog turskog konzularnog predstavnika kao suca, istražitelja, svjedoka u brojnim konfliktnim situacijama, te posrednika u sklapanju poslova između pripadnika dviju država.

Slavica Stojan razmatra politički angažiranu pjesmu Đura Hidže (237-250). Hidžina pjesma "Korist tamnice", iako snažnim emocionalnim nastupom, osvjetljava pozadinu dubrovačke stvarnosti iz razdoblja austrijske okupacije.

Maren Frejdenberg analizira izvještaje prvog ruskog konzula u Republici, grofa Antuna Gike, koji su slani od 1788. do 1800., koliko je konzul proveo u Dubrovniku (217-235). Upravo je to razdoblje uzavrelih zbivanja; doba rusko-turskog rata, revolucije u Francuskoj, pada Mletačke Republike, pripajanja Dalmacije Austriji. Dubrovačko-ruske trgovinske veze bile su minimalne, stoga je očito da je ruski konzul postavljen iz strateških razloga. Iako Gika iscrpno izvještava o europskim previranjima, ruskoj vladi šalje i iscrpne podatke o dubrovačkoj stvarnosti. Autorov cilj bio je pokazati da su Gikini izvještaji ostavili znatnog traga na ruskom dvoru; stvorena je, kako to autor navodi, jasna predodžba o osnovnim crtama dubrovačke zbilje. Na taj ga zaključak navodi namjera ruskog cara Pavla I. da na Jonskim otocima, nakon Ušakovljeva pohoda 1798., uvede upravo dubrovački obrazac vazalne, polusamostalne države. U svakom slučaju, navedeni članak baca novo svjetlo u okvir dubrovačko-ruskog odnosa.

U širem sklopu problema austrougarske aneksije BiH, Pero Depolo analizira političke stavove vodećih hrvatskih političkih stranaka, te srpskih grupacija u Dubrovniku (251-331). Uz prikaz hrvatskih, te dubrovačkih političkih prilika u predaneksijjskom razdoblju, naglašavaju se različiti stavovi koji su prema aneksiji proklamirani u stranačkim glasilima Hrvatske stranke, koalicije dubrovačkih čistih pravaša,

te Srbo-katolika. Hrvatska stranka, pod vodstvom dr. Pera Čingrije, u svom časopisu "Crvena Hrvatska", izražava rezerviran, premda potvrđan stav, prema aneksiji, gledajući na nju kao korak naprijed k ujedinjenju Južnih Slavena. "Prava Crvena Hrvatska", glasilo dubrovačkih pravaša, vođenih don Antom Ljepopilijem, otvoreno zagovara aneksiju BiH, koju smatra hrvatskim teritorijem, a sve to u svjetlu svehrvatske integracije u sklopu Austrijske carevine. S druge pak strane, "Dubrovnik", glasilo dubrovačkih Srbo-katolika, vođenih Dr. Antom Pugliesijem, naglašavajući srpski karakter anektiranog područja, u toj činjenici vidi prijetnju u egzistenciji Srba, zavodeći velikosrpske težnje.

Uz navedene znanstvene članke, Anali donose i osvrt na život i rad Nade Beritić, naše značajne književne i kulturne povijesničarke (333-336). Nenad Vekarić navodeći predmet njenog proučavanja, stariju hrvatsku, uglavnom dubrovačku književnost, političku i kulturnu povijest Dalmacije 19. stoljeća, osvrće se i na podužu bibliografiju. Pišući o životu i djelu ruskog povijesničara Marena Frejdenberga (337-343), Mihaela Vekarić ističe i predmete njegovih istraživanja; povijest Dubrovnika te ostalih srednjovjekovnih dalmatinskih komuna, posebno se osvrćući na povijesti Židova na Balkanu.

Tu se još nalaze i kritički osvrti Nelle Lonze na knjigu Ante Marinovića "Dubrovačko pomorsko pravo: povijesni pregled. Statutarno pomorsko pravo srednjovjekovne dubrovačke komune", Split, Književni krug, 1989.; te knjigu Branislava M. Nedeljkovića "Liber Croceus" izdane u Zborniku za istoriju, jezik i književnost srpskog naroda, III. odeljenje, knjiga 24., SANU-a u Beogradu 1997., (344-348). Ante Marinović osvrće se na prošireno izdanje Antuna Cvitanovića "Statut Grada Splita. Splitsko srednjovjekovno pravo", izdano od splitskog književnog kruga 1998. godine (352-354). Mihaela Vekarić razmatra Frajdenbergovu "Očerki istorii balkanskog evrejstva", Tel Aviv,

Biblioteka Matveja Černogo, 1998., dok se Stjepan Ćosić osvrće na hrvatsko izdanje kapitalnog djela suvremene historiografije, Braudelovo "Sredozemlje i sredozemni svijet u doba Filipa II.", svezak I, II, u izdanju zagrebačkog Antibarbarusa 1997. godine. Također piše i osvrt na djelo Ante Čuvala "Historical Dictionary of Bosnia and Herzegovina", izdanog u Londonu 1977. u izdanju The Scarecrow Press-a (355-362).

Članci objavljeni u ovom broju Anala, pokazuju kontinuitet vrlo kvalitetnog razmatranja dubrovačke povijesti. Širok spektar tema, od političkih, društvenih do kulturnih, ukazuje na činjenicu da svakim novim brojem, Anali, u pravilu, upotpunjuju povijesnu sliku Dubrovnika.

Nikša Varezić

**ZBORNIK MIRJANE GROSS
ZAVODA ZA HRVATSKU POVIJEST
FILOZOFSKOG FAKULTETA
ZAGREB, 1999.**

U izdanju Zavoda za hrvatsku povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu prošle je 1999. godine izdan Zbornik Mirjane Gross. Povod za izdanje ovog zbornika bio je 75. rođendan dr. M. Gross, naše znanstvenice, koja je presudno utjecala na razvoj i izgradnju hrvatske povijesne znanosti.

Zbornik je uredio urednički kolegij: Ivo Goldstein, Nikša Stančić i Mario Strecha.

Dr. Mirjana Gross rođena je u Zagrebu 22. svibnja 1922. godine. Maturirala je 1940. g. te se zatim upisala na studij medicine. Nakon osnivanja NDH zbog politike progona Židova morala je napustiti studij, a od 1942. skrivala se s roditeljima kod jedne obitelji u selu Drenje blizu slovenske granice. U dobi od dvadesetjedne godine uhapsili su je njemački vojnici, te je prebačena u Zagreb gdje je dva mjeseca provela u zatvoru na Savskoj cesti i u zatvoru Gestapoa na današnjem Trgu hrvatskih velikana. Odatle je 26. prosinca 1943. s

majkom odvedena u Ravensbrück, najveći ženski koncentracijski logor u Njemačkoj. Otac je bio odveden u koncentracijski logor Buchen-wald gdje je ubijen. Zajedno s majkom preživjela je logor, a godina i pol boravka u logoru ostavila je na njoj teške fizičke i psihičke posljedice. U jesen 1945. vratila se u Zagreb s teškom tuberkulozom, koja ju je mučila deset godina, a život joj je spašen kada su se i u Zagrebu mogli dobiti novi lijekovi protiv te opasne bolesti.

Nakon rada u Ministarstvu socijalne politike, a zatim u Kulturno-prosvjetnom odjelu u Ministarstvu prosvjete, upisala se, nakon sedam izgubljenih godina 1947. g., na Odsjek za povijest Filozofskog fakulteta u Zagrebu. Studij završava redovito 1951. g., a iduće 1952. biva primljena kao asistentica u Historijski institut JAZU gdje je radila do 1958. g. Posao sređivanja arhivske građe nije odgovarao njenom stvaralačkom duhu, tako da se ona odmah okreće k znanstvenom istraživačkom radu. Prvi znanstveni prilog objavljuje 1952. g. 1959. g. izabrana je za asistenticu na Katedri za hrvatsku povijest Filozofskog fakulteta u Zagrebu, 1961. g. izabrana je za docenta, 1964. za izvanrednog, a 1971. za redovitog profesora. Predavala je hrvatsku povijest kraja 19. i početka 20. stoljeća, hrvatsku povijest nakon 1848., a od godine 1969. i kolegij iz povijesti historiografije i metodologije povijesne znanosti koji je temeljem njezinog zalaganja uveden u nastavni program.

Kada je 1955. g. sudjelovala u radu Međunarodnog kongresa povijesnih znanosti u Rimu, "osjetila" je strujanje suvremene zapadne (francuske) historiografije formirane oko časopisa "Annales". Oduševila ju je spoznaja o raznolikim mogućnostima u traženju novih putova u povijesnim istraživanjima. Od tada je trajno nastojala potaknuti, hrvatsku historiografiju, na prevladavanje uske političke događajne povijesti te pokazati mogućnosti okreta prema istraživanju brojnih područja društvenog i ljudskog života. Sama je preuzela zadaću prenošenja obavijesti o tim kretanjima. Zbog

H I S T O R I J S K I
Z B O R N I K

GODINA LII
ZAGREB 1999.

UDK 93/99

ISSN 0351-2193

Historijski zbornik, god. LII, str.1-250, Zagreb 1999.

Izdavač

Društvo za hrvatsku povjesnicu

Redakcijski odbor

Mirjana Gross

Ivan Kampuš

Franko Mirošević

Ivica Prlender

Tomislav Raukar

Petar Strčić

Glavni i odgovorni urednik

Ivica Prlender

Članci i rasprave iz časopisa Historijski zbornik su referirani u publikacijama:

ABC Clio

Historical Abstracts

America: History and Life

Adresa uredništva

Društvo za hrvatsku povjesnicu, Odsjek za povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, 10000 Zagreb, I. Lučića 3, Hrvatska

Časopis izlazi jednom godišnje

Izdanje časopisa sufinancira Ministarstvo znanosti Republike Hrvatske

Tisak:

Horetzky